

BIJLAGE II

FACTOREN VAN (ON)VEILIGHEIDSGEVOELENS

De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling noemt de volgende factoren welke van invloed zijn op gevoelens van veiligheid:

1 Institutioneel en maatschappelijk vertrouwen

Gemiddeld genomen zullen burgers die weinig vertrouwen hebben in instanties zich verhoudingsgewijs onveiliger voelen. Een indicatie daarvan is de opkomst van de diverse Leefbaar- en Fortuynistische partijen rond de millenniumwisseling, uit onvrede met de bestaande politiek. Deze partijen blijken in hun program en/of optreden vaak ook een sterke oriëntatie op het thema onveiligheid te hebben.

Er bestaan verder beelden dat de politie niet of nauwelijks bereid of in staat is zich met overlastproblematiek bezig te houden: *“ze zijn er nauwelijks, komen zelfs niet als daarom wordt gevraagd. En ze zijn weinig mededeelzaam over het hoe en waarom van dat verstek laten gaan.”* Ten aanzien van de rol van de *gemeentelijke* overheid doet zich een ‘overname’-effect voor. Veel mensen maken weinig onderscheid tussen verschillende verantwoordelijkheden van diverse maatschappelijke organen voor allerlei taken. En als er aan één van deze fronten gefaald wordt, straalt dat af op ‘de overheid’ in het algemeen en voelt men zich in de steek gelaten.

2 Sociale cohesie

De kwaliteit van sociale relaties in een buurt en de mate van sociale cohesie blijken een sterk effect te hebben op gevoelens van veiligheid.

Met sociale cohesie wordt geduid op de bereidheid van burgers om een actieve rol te spelen in de buurt, elkaar te informeren en te helpen en zich in positieve zin te identificeren met de plek waar ze wonen.

Kennelijk is het zo, dat mensen zich veiliger voelen in een buurt waar ze meer mensen kennen en waar zij gezamenlijke activiteiten ondernemen.

Snelle veranderingen in de samenstelling van de wijk kunnen aanleiding vormen voor gevoelens van onbehagen en onveiligheid. Het veranderen van de samenstelling van een wijk door het bouwen van nieuwe en duurdere woningen, waardoor een groter aandeel middenklassenbewoners in de wijk komt wonen, verbetert de onveiligheidsgevoelens niet in ‘zwakke wijken’.

3 Veranderende samenleving: vergrijzing

Een ander aspect dat bijdraagt aan het gevoel van onveiligheid is het eenvoudige demografische gegeven dat de bevolking vergrijst. Bij onveiligheidsgevoelens spelen fysieke en sociale kwetsbaarheid een rol, en die komen bij ouderen vaker voor.

In een samenleving die door vergrijzing wordt gekenmerkt, is het verklaarbaar en is te verwachten dat gevoelens van onveiligheid bestaan en toenemen.

Onderzoek laat zien dat ouderen een relatief kleine kans lopen om slachtoffer te worden van een delict, maar dat zij zich – op sommige fronten – aanzienlijk angstiger voelen dan jongere leeftijdscategorieën. Deze discrepantie tussen gering slachtofferrisico en sterkere onveiligheidsgevoelens moet worden gezocht in een grotere fysieke kwetsbaarheid en de geringe mogelijkheid zichzelf te verdedigen. Daardoor ontstaat risicomijdend gedrag.

De directe leefomgeving van mensen wordt ook steeds belangrijker naarmate ze ouder worden: ouderen zijn door toename in vrije tijd en deels door een afnemende mobiliteit meer op de buurt aangewezen. Niet alleen criminaliteit, maar ook andere tekenen die wijzen op achteruitgang van de leefomgeving dragen bij aan hun onveiligheidsbeleving.

Ook het soms bestaande gevoelens ‘niet meer mee te kunnen komen’ en het beschikken over referentiepunten die verder in de tijd terugliggen kunnen er toe leiden dat veranderingen veelal worden geduid als verslechtingen, met consequenties voor het veiligheidsgevoel.

4 Veranderende samenleving: immigratie

Immigratie vanuit niet-westerse landen blijkt bij te dragen aan onveiligheidsbeleving.

Onbekendheid met elkaars gebruiken¹ en taal-/communicatieproblemen liggen daaraan veelal ten grondslag.

Voorts denken nogal wat autochtonen negatief over de bijdrage van allochtonen aan de samenleving en eigen buurt: ‘Ze willen niks’ of ‘Ze geven er zich niet bij’. Gerealiseerd moet worden dat door het communicatieprobleem de van allochtonen gewenste bijdrage in de wijk vaak bij hen onbekend is. Daarnaast wordt de groep ‘allochtonen’ ten onrechte vaak als één coherente groep aangemerkt, terwijl die interne samenhang helemaal niet vanzelfsprekend is. Een Ghanees en een Afghaan zijn weliswaar beide allochtoon, maar hebben echt geen grotere verwantschap tot elkaar als tot autochtonen.

¹ Bijvoorbeeld: afspelen van een groot deel van het leven op straat, hard en met stemverheffing praten

Het is overigens niet louter een *vooroordeel* van burgers wanneer zij problemen als criminaliteit, verloedering en onveiligheid associëren met concentraties van allochtonen in wijken. Onderzoek laat zien dat er in dergelijke wijken meer criminaliteit en verloedering is. Maar dit betekent *niet* dat de allochtone wijkbevolking *verantwoordelijk* is voor de ongunstige toestand in concentratiewijken; deze kan het gevolg zijn van een veelheid van factoren.

5 Veranderende samenleving: ontbedding sociale leven

De discussie over en het beleid voor sociale veiligheid concentreren zich al snel op de wijk of buurt en de bewoners. Dit is logisch omdat de buurt nog steeds voor de meeste mensen een belangrijk referentiepunt is en onveiligheid in de onmiddellijke woonomgeving als zeer ingrijpend wordt ervaren.

De wijk is voor hedendaagse bewoners echter steeds minder de locatie voor hun dagelijkse activiteiten. Activiteiten als werken, recreëren, familiebezoek en studie worden in belangrijke mate op andere plaatsen dan in de wijk verricht. Scholen, sport- en gezelligheidsverenigingen, ziekenhuizen, verzorgingstehuizen zijn steeds meer te vinden op andere plaatsen dan in de onmiddellijke omgeving van het huis.

Deze verandering werkt op twee manieren door in de beleving van onveiligheid.

In de eerste plaats zorgt zij ervoor dat de sociale banden in de buurt of wijk aan betekenis verliezen. Daarvoor in de plaats treden wel andere sociale banden, dus van een algemene afname van sociale cohesie is geen sprake. Wel is het zo dat de aard van deze banden in zekere zin gedislaliseerd raken. Het gevolg daarvan is dat mensen gemiddeld genomen minder sociale banden hebben met 'bekende plaatsen', zoals de buurt en wijk. Door de toegenomen mobiliteit en de ontbedding hebben informele vormen van controle en steun aan betekenis ingeboet.

In de tweede plaats werkt deze verandering in sociale interacties door in het feit dat mensen gemiddeld genomen steeds vaker op 'onbekende' plaatsen als wegen, stations, grootschalige publieke voorzieningen of stadscentra van andere steden komen. Dit draagt bij aan onveiligheidsgevoelens.

Veel burgers zijn van mening dat het met de onveiligheid in hun *eigen* wijk wel meevalt, zelfs al wonen zij in een wijk die bekend staat als een wijk met veel criminaliteit. Onveilig is het in hun ogen vooral in aanpalende wijken, of in het stadscentrum, of in de grote stad vijftien kilometer verderop.

De perceptie van dreiging en onbehagen wordt dus maar ten dele door de directe, gekende omgeving veroorzaakt.

6 Veiligheid en persoonskenmerken

Onveiligheidsgevoelens komen veeleer meer voort uit de persoonlijkheid van degene die daar last van heeft, dan uit een objectieve bedreiging. Dit komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in het percentage van 19% van de burgers die wel eens last heeft van onveiligheidsgevoelens, maar nog nooit slachtoffer is geworden van criminaliteit en objectief ook een miniem risico loopt daar alsnog slachtoffer van te worden (Bron: Politie-monitor Bevolking 2004).

Vrij algemeen wordt de diagnose gedeeld dat wie '*er op af gaat*', '*niet bang is*', '*groet*', '*ze als gewone mensen tegemoet treedt*' eigenlijk geen last heeft van probleemveroorzakende medeburgers, terwijl wie in zijn schulp kruipt en vermijdingsgedrag toont daarmee zichzelf in een als onveilig gevoelde situatie brengt.

De analyse over het verband tussen persoonlijkheid en onveiligheidsgevoelens is niet badinerend bedoeld of als legitimatie om niets te hoeven doen. Het onderschrijft wel het belang van *weerbaarheid* als belangrijk aangrijppingspunt voor het veiligheidsbeleid.

7 Veiligheid en groepsprocessen

Een gevoel van onveiligheid versterkt het selectief waarnemen en als problematisch interpreteren van onveilige gebeurtenissen, een gevoel van veiligheid juist het bagatelliseren of als hanteerbaar afschilderen van gebeurtenissen. Daarbij spelen groepsprocessen een belangrijke rol: bij jongeren werken die positief en veiligheidsgevoel bevorderend, bij ouderen juist negatief. Hoe komt dat? Afgezien van een verschil in fysieke positie ('ouderdom komt met gebreken') is dit voornamelijk te herleiden tot een verschil in mobiliteit en actieradius. Door bijvoorbeeld een groot verzorgingsgebied van onderwijsinstellingen komen jongeren vrijwel overal wel bekenden tegen. Dit geeft een groot gevoel van veiligheid, wat nog wordt versterkt doordat ook vanuit dat persoonlijke veiligheidsgevoel met elkaar wordt gecommuniceerd.

Bij ouderen werkt dat tegenovergesteld: door beperkte mobiliteit kunnen verhalen niet aan de realiteit worden getoetst, het referentiepunt ligt veelal bij andere ouderen, voorvallen worden regelmatig episch verdicht en binnen de kortste keren brengt men elkaar zo het hoofd op hol. Als

gevolg daarvan is ook een soort groepscode aan het ontstaan (bij oud én jong) dat ouderen per definitie wel onveiligheidsgevoelens *moeten* hebben en die ook tot prominent onderwerp van gesprek in de dagelijkse conversatie *moeten* hebben. Je telt anders niet mee of voldoet niet aan een sociale norm.

8 Bescheiden rol criminaliteit, hoofdrol overlast en onbetamelikheden

Uit de onderliggende onderzoeken die aan het RMO-advies ten grondslag liggen blijkt dat criminaliteit nauwelijks spontaan naar voren komt als hoofdkenmerk van onveiligheid. Veel meer wordt gesproken over onbetamelikheden, het zich niet houden aan fatsoensregels, vervuiling, lawaai en verkeerswangedrag als hetgeen men met onveiligheid associeert.

9 Belangrijke rol media

In gesprekken met burgers over onveiligheid duikt vaak de rol op die media spelen in de beeldvorming over problemen en groepen. Deze rol valt te verklaren door het toegenomen mediagebruik van burgers en de opkomst van commerciële televisie.

Er is het afgelopen decennium een beduidend aantal televisiekanalen bijgekomen. Deze kanalen hebben als opgave om een marginaal gestegen hoeveelheid televisiekijktijd in te vullen. Samen met de commercialisering van het televisiebestel heeft dit tot gevolg dat er een sterke onderlinge concurrentie is ontstaan tussen de kanalen.

Deze concurrentiestrijd wordt onder meer gestreden met behulp van verslaggeving over misdaad of onveiligheid. De 'dekking' van rampen en criminaliteit in termen van aantallen televisie-uren of krantenpagina's die aan geruchtmakende zaken wordt besteed is in tien jaar tijd flink toegenomen. Burgers die vooral commerciële televisie kijken, hebben een duidelijk negatiever verwachtingspatroon ten aanzien van maatschappelijke ontwikkelingen en voelen zich opvallend onveilig.

Ook hier doet de vergrijzing zich gelden: wie veel tijd heeft, maar een beperkte actieradius zal voor zijn informatiebehoefte een groot beroep doen op de media. Juist door die beperkte actieradius is de mogelijkheid om de voorgeschotelde beelden in de praktijk op hun realiteit te toetsen afgenomen.

10 Veiligheid als label

In paragraaf 1.2.3 zagen we dat de veiligheidsdiscussie ook kan worden gezien als een hedendaagse manier van labelen van allerlei problemen die van alle tijden zijn.

Alles draait opeens om veiligheid. Praten, denken en doen in veiligheidstermen kan er toe leiden dat het thema daarmee wordt overprikkeld, óók vanuit de overheid.

Een paar uitspraken van burgers in het RMO-advies geven dat duidelijk aan:

"Voor een speeltuintje komt pas geld als je beweert dat het de veiligheid ten goede komt"

"Alleen al bij ons in Gouda zijn geloof ik 65 veiligheidsprojecten aan de gang! Is het een wonder dat mensen zich onveilig voelen?"